שופטים פרק א

שתי שאלות גדולות עומדות לפנינו וטעונות בירור:

א. מה מגמת הפרק הזה? מה רצה הכתוב לומר ב"ניסוח השבטי הזה"? לשם מה סופר הדבר הזה?

ב. מה פירושם של הפסוקים הראשונים בפרק ב, כיצד הם מתקשרים לפרק א ומה הקשר ההגיוני ביניהם?

אני מניח הנחה ראשונה, שאם מישהו רוצה לומר דבר או לכתוב משהו, חזקה עליו, שיש לו כוונה כל שהיא, ומותר לחפש את הכוונה הזאת ולנסות למצוא מה הוא רוצה לומר ולמה הוא אומר את הדברים כמות שהוא אומרם.

ד"ר טלמון, לפי טבע דבריו, יהא פטור מלענות על השאלה הזאת, שכן לדעתו יש כאן ילקוט של עניינים, שאינם סדורים סידור כרונולוגי או ענייני כל שהוא. יתר על כן, הוא משדד מערכות שני הספרים, יהושע ושופטים בכלל; לפי השקפתו, אין ספר יהושע וספר שופטים, אלא אוספים שונים ורבדים ספרותיים שונים שנקשרו יחד.

תיאוריה זו אפשר להאמין בה ואפשר לא להאמין בה. כיוון שלכל אדם יש קצת נטייה לאפיקורסות, אני רוצה להיות בעניין זה אפיקורוס. לי נראה, שנחוצות ראיות כדי להפוך למדע את ההנחה שאין ספר יהושע ואין ספר שופטים, וצריך לשחזר הכל מיסודו. כל זמן שאין ראיות, העמד דבר על חזקתו. ראיות, לפי דעתי, הן אך מגילות, כתבי־יד או תרגומים, שיעידו על הדבר הזה. כשתימצא מגילה מימי בית ראשון או כתב־יד כל שהוא מראשית הבית השני, ובהם סדר עניינים כפי שמשער או מדמה ד"ר טלמון, רק אז יצאו דבריו מחזקת דברים שבאמונה.

על־כן נראה לי, שמותר להניח את ההנחה ההפוכה, היינו שהאדם שכתב את הדברים או שערך אותם, היתה לו כוונה כל שהיא והיה לו הגיון — ואני רוצה להבין את ההגיון.

אבל אני מקבל בפה מלא שתי נקודות חשובות מדבריו של ידידי המלומד ד"ר טלמון, ואני רוצה לעשות אותן נקודות מוצא לפני:

א. אני מסכים שפרק א של שופטים קשור קשר אורגאני בחמשת הפסוקים הראשונים של פרק ב.

* [בעקבות הרצאותיהם של י"מ גרינץ וש' טלמון שעובדו לדפוס בספר עיונים בספר שופטים, ירושלים תשכ"ו, עמ' 1—29, ביקש המחבר להציג את גישתו שאותה הגדיר יו"ר הישיבה כ"גישת יסוד שלישית".]

כל הזכויות שמורות להוצאת אוניברסיטת בר אילן. לדף הספר באתר ההוצאה:
https://www.biupress.co.il/index.php?dir=site&page=catalog&op=item&cs=683

ב. יש בין שופטים א ובין יהושע חפיפה חלקית.

נקודת המוצא היא אפוא בתחילת פרק ב של שופטים: "ויעל מלאך ה' מן הגִלגל אל הבֹּכים ויאמר אעלה אתכם ממצרים ואביא אתכם אל הארץ אשר נשבעתי לאבתיכם, ואֹמר לא אפר בריתי אתכם לעולם. ואתם לא תכרתו ברית לישבי הארץ הזאת מזבחותיהם תתצון ולא שמעתם בקולי, מה זאת עשיתם" וגו'.

כאן בפיסקה הזאת יש מחלוקת מעניינת מאוד בין הפרשנות הנוצרית לבין הפרשנות היהודית, החל בפרשנים הנוצרים הקדמונים ביותר כגון אפרים הסורי, תיאודורט, אוגוסטינוס ועד החדשים ביותר. נזכיר כאן אך את המפורסמים שבהם: בודה ומור.[1] כולם אומרים בהחלטיות גמורה, שהמלאך הנזכר כאן הוא שלוח מרום, מלאך במובן הרגיל כיום. ואילו כל הפרשנות העברית, החל בתרגום יונתן, שמתרגם "נביא", ו"סדר עולם" האומר שזה היה פנחס, מדרש תנחומא, רש"י, רד"ק, רלב"ג — כולם כאחד טוענים שהמלאך הזה הוא בשר ודם, היינו שליח, נביא או איש אלוהים.

והנה, פירוש זה שהמלאך הוא שלוח מרום, הוא הגורם לתהיות הרבות, ללבטים הרבים של הפרשנות המדעית המודרנית בהבנת הפיסקה הזאת. ההנחה המוטעית הזאת הביאה את ההוגים ואת הפרשנים הנוצרים לשאלה שהיא מובנת מאליה: מה שייך לגבי מלאך אלוהים ממש, לכתוב מניין הוא בא, שהוא עלה מן הגלגל אל הבוכים? הרי אין כתובת למלאכים, אין מען, שמשם הם יוצאים. כאשר הכתוב מדבר במלאכים, אגב בדמות אנשים, המהלכים ממקום למקום, הרי הוא מציין בדיוק מה שליחותם בכל מקום ומקום. אין לומר על מלאך מעלה שהוא יוצא מדירתו במחנה גלגל. לכן שיער ולהאוזן,[2] שיש להשמיט כל מה שכתוב, פרט להתחלה ולסוף, "ויעל מלאך ה' אל בית אל (לפי גירסת הע') ויזבחו שם לה'", וכל השאר הוא תוספת של העורך, שלא הבין כי כאן מדובר על העברת המרכז הדתי מן הגלגל לבית־אל.

בוחר אני בדרכה של הפרשנות העברית, ודי להביא מבין הראיות המרובות דבר אחד, הוא הכתוב בחגי א, יג: "ויאמר חגי מלאך ה' במלאכות ה' לעם לאמר אני אתכם נאם ה'". אפשר להביא הרבה ראיות, שמלאך פירושו במקרא בשר ודם. אין שום צורך לומר שזהו יוצא מהכלל. ולפחות יש אותה לגיטימיות לפירוש הזה של מלאך בשר ודם, כמו לפירוש של מלאך שלוח מרום.[3]

1 ראה: K. F. R. Budde, *Das Buch der Richter (KHAT)*, Leipzig-Tübingen 1897, p. 17; G. F. Moore, *A Critical and Exegetical Commentary on the Book of Judges (ICC)*, Edinburgh 1895, pp. 56-57.

2 J. Wellhausen, *Die Composition des Hextateuchs und der Historischen Bücher des A. T.*, Berlin 1963⁴, p. 213.

3 [בדיון שאחרי ההרצאה טען בנימין מזר, שאין להביא ראיה מחגי, שהוא בן תקופת שיבת ציון, לספר שופטים, ואם באים ללמוד את ספר שופטים מתוך עצמו, הרי "מלאך" נזכר בו כמה פעמים דווקא במשמעות של מלאך פלאי ממרום. עוד הוסיף מזר שבנבואה בשופ' ו הודגש "איש אלהים" ולא "מלאך". פרופ' אליצור השיב (עיונים בספר שופטים, ירושלים תשכ"ו, עמ' 55):
"הבאתי את הראיה דווקא מחגי, כי בראשית תקופת בית שני, בתקופה המאוחרת של המקרא, התחילה דווקא ההבחנה הברורה, החותכת בין מלאכים שלוחי מרום ובין מלאכים בשר ודם. אז

כל הזכויות שמורות להוצאת אוניברסיטת בר אילן. לדף הספר באתר ההוצאה:
https://www.biupress.co.il/index.php?dir=site&page=catalog&op=item&cs=683

הדעה הזאת של ולהאוזן וחבריו הולידה תסבוכת נוספת, כיוון שתלשה את פרק א בספר שופטים מההמשך הטבעי שלו, וגרמה לקשיים הרבה בהבנת פרק א. כיוון שהתיזו את סופו, את תחילת פרק ב, שוב לא היה מובן כל מה שנאמר בפרק א, ועל־כן התחילו לתהות על תוכנו ובאו לידי תיאוריות שונות.

אני רוצה לעמוד על נקודה שלא הודגשה עד כה. צודקים אנשי הביקורת, שבשופ׳ א הושמטה כמה פעמים המלה "יכול", שהיא מצויה במקבילות בספר יהושע. למשל, בפסוק כז נאמר: "ולא הוריש מנשה את בית שאן ואת בנותיה, ואת תענך ואת בנתיה" וגו׳. ואילו ביהושע יז, יב נאמר: "ולא יכלו בני מנשה להוריש את הערים האלה". וכן נאמר בפסוק כא: "ואת היבוסי ישב ירושלים לא הורישו בני בנימן". לעומת זה ביהושע טו, סג: "ואת היבוסי יושבי ירושלם לא יכלו בני יהודה להורישם". גם בנוגע לפסוק יט כאן, שהוא כולו פרובלמאטי מאוד — "ויהי ה׳ את יהודה וירש את ההר כי לא להוריש את ישבי העמק" — צדקו אנשי הביקורת באומרם, שבמקום המלים "לא להוריש" מתבקשות כאן המלים "ולא יכלו להוריש".

עד כאן הם צודקים. אני רוצה להציע פתרון אחר.

מה התוכן של חמשת הפסוקים הראשונים של פרק ב כפשוטם? התוכן הוא — וגם על זה עמדו אנשי הביקורת — אוסף פסוקים מן התורה, שהם לדעתי ראשי פרקים של נאום התוכחה, שהתבסס על הפסוקים האלה. הטכניקה של ציטוט וציון לא היתה עדיין בימי המקרא. אלה הם מעין מראי מקומות, ראשי עניינים, שעליהם דיבר אותו הנביא בבוכים, ועיקר דבריו: "ואתם לא תכרתו ברית לישבי הארץ הזאת... ולא שמעתם בקולי מה זאת עשיתם" (ב), כלומר הוא קובל על שהם כרתו ברית ליושבי הארץ. מה פירוש "כרת ברית" בפרק זה של כיבוש הארץ? כדי לרענן את זכרוננו, אזכיר את יהושע ט, טו: "ויעש להם יהושע שלום ויכרת להם ברית לחיותם". כלומר, "כרת ברית" פירושו לא להשמיד ולא להחרים, כפי שנצטוו ישראל וכפי שנהגו בכיבוש הארץ, אלא להחיות. נאמר בדברים ז, א–ב: "כי יביאך ה׳ אלהיך אל הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה, ונשל גוים רבים מפניך, החתי והגרגשי והאמרי והכנעני והפרזי והחוי והיבוסי, שבעה גוים רבים ועצומים ממך. ונתנם ה׳ אלהיך לפניך והכיתם. החרם תחרים אתם לא תכרת להם ברית ולא תחנם". הווה אומר: כרת ברית, היינו לחון אותם ולהחיותם.

נמצא, שהנביא הזה קובל בתחילת פרק ב על ישראל ומוכיח אותם על שהחיו חלק מיושבי הארץ הכנענים. מניחים אנו, שתחילת פרק ב — ואין דרך אחרת — היא המשך של פרק א. עלינו למצוא בפרק א את הביסוס לתוכחה הנבואית הזאת, היינו שישראל חטאו

התחילה ההגדרה הפרסונלית של מלאכים: מיכאל, גבריאל וכו׳. ואם עוד בתקופה ההיא יכול נביא לכנות את עצמו מלאך, הרי קל וחומר לתקופה קודמת. אין זאת אומרת, כמובן, שבתקופה קודמת כל מלאך הוא נביא. בבמ׳ כ, טז אנו מוצאים: ׳ונצעק אל ה׳ וישמע קלנו וישלח מלאך ויצאנו ממצרים׳. כל הפרשנות העברית אומרת שהמלאך הוא משה. מה שנוגע לשופ׳ פרק ו, הרי זוהי באמת ראיה חריפה. אבל איני בטוח שהיא נגדי. שם כתוב באמת ׳וישלח ה׳ איש נביא אל בני ישראל׳ (שם, ח), ואחר כך נאמר ׳ויבא מלאך ה׳׳ (שם, יא), וזה היה שלוח מרום, כפי שמוכיח המשך הסיפור. למה הכתוב מדגיש שזהו נביא? דווקא מפני שאחר כך הופיע שלוח מרום המכונה ׳מלאך׳, ואין לערבב את השניים".]

כל הזכויות שמורות להוצאת אוניברסיטת בר אילן. לדף הספר באתר ההוצאה:
https://www.biupress.co.il/index.php?dir=site&page=catalog&op=item&cs=683

כאשר החיו חלק מיושבי הארץ הכנענים. היכן כתוב הדבר הזה? הוא כתוב באותו פס׳ כז: "ולא הוריש מנשה את בית שאן ואת בנותיה" וגו׳, וסמוך לו בפס׳ כח: "ויהי כי חזק ישראל וישם את הכנעני למס והוריש לא הורישו", או בפס׳ ל: "זבולון לא הוריש את יושבי קטרון ואת יושבי נהלל, וַיֵּשֶׁב הכנעני בקרבו ויהיו למס". אם היו למס, משמע שהיו בתקופה מן התקופות חלשים יותר מישראל הסובבים אותם, ואף־על־פי־כן קובל הפסוק — היו אך למס ולא הורישו אותם כמצווה. וכן בפס׳ לג: "נפתלי לא הוריש את ישבי בית שמש ואת ישבי בית ענת, וישב בקרב הכנעני ישבי הארץ, וישבי בית שמש ובית ענת היו להם למס". פסוק זה מקיף תקופה ארוכה. תחילה, "וישב בקרב הכנעני" — בתקופת ההתנחלות הראשונה, כשרוב המקומות היו עדיין בידי הכנעני. דורות אחדים אחר־כך לא שרדו מהכנענים אלא בבית־שמש ובית־ענת, ושוב מדגיש הכתוב לגנאי, כי אותם הכנענים נשארו והיו אך למס, ובני נפתלי לא הורישו אותם כמצווה. וכן בפס׳ לד–לה: "וילחצו האמרי את בני דן ההרה כי לא נתנו לרדת לעמק. ויואל האמרי לשבת בהר חרס באילון ובשעלבים ותכבד יד בית יוסף ויהיו למס". אם כבדה יד בית יוסף — סובר הנביא או המחבר הנבואי — היו צריכים להוריש אותם, ומדוע היו אך למס?

על סמך כל אלה בא מלאך ה׳, כפי שמסופר בפרק ב, ואומר: ציוויתי אתכם, כי "לא תכרתו ברית לישבי הארץ הזאת... ולא שמעתם בקולי, מה זאת עשיתם"?

מעתה נבין מדוע משמיט הכתוב בפרק א את המלה "יכול", ומדוע איננו אומר כמו שכתוב בספר יהושע "ולא יכלו להוריש את הערים האלה" אלא אומר "לא הוריש" "והוריש לא הורישו". זהו אחד הדברים של החפיפה החלקית, שעמד עליה ד"ר טלמון, ואני מסכים לו. ייתכן, שלפני שני הספרים היה מקור אחד, בא ספר יהושע וניסח במתכוון "ולא יכלו להוריש", בא ספר שופטים וכתב במתכוון "ולא הורישו", כי יש הבדל בין תקופת יהושע ובין תקופת שופטים. תקופת יהושע, לפי התפיסה ההיסטוריוסופית של המקרא, היא תקופה טובה, ללא חטא ופגם. אם בתקופת יהושע לא הורישו, הרי לא הורישו מפני שלא יכלו, הם יצאו ידי חובתם כלפי מצוות כיבוש הארץ, אבל לא יכלו. לא כן תקופת שופטים, שהיא תקופה של סטייה, של עוון וחטא. בתקופת השופטים יכלו להוריש ולא הורישו, ועל־כן בא הכתוב ומשמיט כאן את ה"יכול". למה? לא מפני שהוא רוצה לסלף את המציאות או להכניס ללבנו רעיון סותר, אלא הוא אומר: אותי אינה מעניינת העובדה, שבתקופת יהושע לא הורישום; אותה עובדה היתה תוצאה של חוסר יכולת, בתקופת יהושע לא חטאו ישראל, הם לא יכלו להוריש; מדגיש אני את העובדה, כי בתקופת השופטים "לא הוריש מנשה" וגו׳. למה לא הוריש? לא מפני שלא יכלו. הרי אני מדגיש את העובדה "ויהי כי חזק ישראל וישם את הכנעני למס והוריש לא הורישו". לא הורישו, משום שלא רצה להורישו, וזהו עוון הדור ההוא.

הפרק הראשון של ספר שופטים תכליתו לצייר מציאות, שתסביר את התוכחה הנבואית הבאה בתחילת פרק ב. עיקרו של פרק ראשון בספר שופטים הוא מפס׳ כז ואילך, היינו מה שקורא פרופ׳ קויפמן בשם "הגרעונות". דעת הנבואה הקדומה היא, שבזמן מן הזמנים בתקופת השופטים, חזק ישראל והיה מצווה להוריש את הכנעני; והוא במקום להורישו, שם אותו אך למס. ועל זה הוא אומר: "מה זאת עשיתם"?

מכאן, שהפסוק הראשון בפרק א "ויהי אחרי מות יהושע" הוא הכרח, הוא פסוק של

כל הזכויות שמורות להוצאת אוניברסיטת בר אילן. לדף הספר באתר ההוצאה:
https://www.biupress.co.il/index.php?dir=site&page=catalog&op=item&cs=683

מפתח. הלוא כל העניין הזה התחיל אחרי מות יהושע. בתקופת יהושע לא היה מקום לשום תלונה ולשום תוכחה. "ויהי אחרי מות יהושע" — כאן מתחילה התקופה של תקלות ושל סטיות. ועל זה באה התוכחה של מלאך ה'. ולכן אין זה סתם פסוק של התחלה, כפי שרצה ד"ר גרינץ לומר, התחלה תלויה באוויר לכל ספר שופטים. זוהי התחלה אורגאנית דווקא לפרק א, כי כאן מתחילה תקופה חדשה — לאו דווקא מבחינה היסטורית, זה אינו מעניין כל־כך את הנביא, אלא מבחינה היסטוריוסופית נבואית: נסתיימה תקופה טובה של שמירת דבר ה', ומתחילה תקופה רעה של סטייה מדבר ה'. ולכן "ויהי אחרי מות יהושע" הוא הכרחי, הוא עניין אורגאני פה.

מהו, אם כן, החלק הראשון של פרק א? החלק הראשון הוא המעבר. בחלק ההיסטורי (מפרק ב ועד סוף פרק טז) מדבר ספר שופטים על הסטייה מעבודת ה' ועל עבודת אלילים, ויש מעבר כגון זה בפרק ב, פס' ז—ח, י—יא: "ויעבדו העם את ה' כל ימי יהושע וכל ימי הזקנים אשר האריכו ימים אחרי יהושע אשר ראו את כל מעשה ה' הגדול אשר עשה לישראל. וימת יהושע בן נון עבד ה' בן מאה ועשר שנים... וגם כל הדור ההוא נאספו אל אבותיו ויקם דור אחר אחריהם אשר לא ידעו את ה' וגם את המעשה אשר עשה לישראל. ויעשו בני ישראל את הרע בעיני ה' ויעבדו את הבעלים". זהו המפנה הספרותי וההגיוני. ואותו מפנה תופס גם בחטא השני הגדול של תקופת השופטים, היינו שלא הורישו את שארית הכנעני. גם כאן יש מעבר מן הטוב אל הרע. המעבר הוא המחצית הראשונה של פרק א בספר שופטים. אחרי מות יהושע עוד נאמר: "וישאלו בני ישראל בה' לאמר מי יעלה לנו אל הכנעני בתחלה להלחם בו. ויאמר ה' יהודה יעלה הנה נתתי את הארץ בידו" (א—ב).

יהודה עושה את שלו, הוא הולך וכובש. וכן כתוב בפס' ט: "ואחר ירדו בני יהודה להלחם בכנעני יושב ההר והנגב והשפלה". כלומר, יהודה עושה את שלו, הוא שבט זכאי. באופן כולל יש לומר, כי כל הכיבושים האלה הם סדרה שתכליתה להוכיח, שיהודה עשה את המוטל עליו, הוא עשה את הטוב בעיני ה'. גם בית יוסף עשה מקצת מן המוטל עליו. הוא כבש את בית־אל. אבל הוא לא עשה את הכל, לא הוריש את תענך ואת מגידו וכו', ולא הוריש את הר חרס ושעלבים, ולא הוריש את גזר. כל אלה היו אך למס. כאן יש כבר מעט חיוב והרבה שלילה. ואילו את שבטי הצפון דורש הכתוב לגנאי, הם לא המשיכו במפעל הכיבוש.

מה שנוגע לחפיפה החלקית, צודקים הטוענים שעניין חברון ודביר הוא העתק פחות או יותר מדויק של מה שכתוב בספר יהושע. וכאן ניתן לשאול: מה לעניין זה אחרי מות יהושע? הרי הדבר כתוב בספר יהושע בחייו. מדוע מביא הכתוב דבר זה בפרק א בספר שופטים? הכתוב רוצה לומר: אני מדבר בפרשת מעבר זו על שבט יהודה, שהיה טוב בעיני ה', החל מתקופת כיבוש יהושע, גם אז היה שוקד על הכיבוש, והרי לכם שני הפרטים. אבל מרבית הדברים המנויים כאן הם חדשים. כך עניין בזק (ה—ז), וכיבוש ירושלים (ח), שנפרש אותו כאשר נפרש, ועניין הקיני (טז) שעלה עם בני יהודה, וכיבוש צפת—חרמה (יז) אין לו מקבילה בספר יהושע. אף "וילכד יהודה את עזה ואת גבולה ואת אשקלון ואת גבולה ואת עקרון ואת גבולה" (יח). נפרש זאת כאשר נרצה, על כיבוש הערים האלה לא דובר ביהושע. יוצא מזה, שרוב הדברים אין להם מקבילות בספר יהושע, אלא מיעוטם.

וכאן הרשוני להשתמש בדוגמה מודרנית. אם יכתוב אדם ספר על תקופת הציונות יצטרך

כל הזכויות שמורות להוצאת אוניברסיטת בר אילן. לדף הספר באתר ההוצאה:
https://www.biupress.co.il/index.php?dir=site&page=catalog&op=item&cs=683

להזכיר את מדינת ישראל, אפילו אם אין זה הנושא של הספר. מי שכותב על מדינת ישראל, יוכל להקדיש מרבית דבריו למדינת ישראל, אבל לא יצא חובתו אם לא יזכיר את הציונות, שהולידה את מדינת ישראל. כשנכתבים ספרים על שתי תקופות סמוכות זו לזו, מוכרחה להיות, מה שקרא ד"ר טלמון — וזו הגדרה מוצלחת — חפיפה חלקית. היא מחוייבת המציאות.

יש עוד דברים, שאפשר לומר עליהם שיש בהם חפיפה. מלך בית־אל נזכר ביהושע ברשימת ל"א המלכים, ובשופטים פרק א נזכר כיבוש בית־אל. אבל אין זו הקבלה, כי ספר יהושע אינו מזכיר את כיבוש בית־אל בפרשת הכיבושים. אך בפרשת ל"א המלכים הוא מונה את בית־אל לשם השלמות. הרי הספר הושלם בוודאי הרבה זמן אחרי מות יהושע, ואינו יכול להתעלם לגמרי מכל מה שאירע אחר־כך. אף פרק א בשופטים איננו יכול להצטמצם בתקופתו, והוא צריך להזכיר דברים אחדים השייכים לתקופה הקודמת. אבל אין לערבב את שני הספרים המספרים על תקופות סמוכות אבל שונות מבחינה היסטוריוסופית־נבואית. עיקר כוונתו של ספר שופטים כאן הוא להדגיש את עוון אי הורשת הכנעני, אחרי מות יהושע.

אבל מתי היה זה? אם מלאך ה' עלה והוכיח את ישראל ששמו את הכנעני האדיר בבית־שאן ובתענך ובמגידו וכו' למס, והורש לא הורישו, זה לא יכול להיות מיד אחרי מות יהושע. אין זה הגיוני. הם לא יכלו עדיין להוריש את יושבי מגידו, תענך ויבלעם מיד אחרי מות יהושע. מתי, לכל המוקדם, אפשר להוכיח את ישראל על דבר כגון זה? אחרי המפלה הגדולה של הכנענים, על הקישון בעמק יזרעאל, אפשר לומר להם: מדוע לא הורשתם? והרי אמנם מפליא, שמאחרי הנצחון הגדול של ישראל על הקישון, לא באו שום תוצאות טריטוריאליות. הכתוב מספר בשופטים ד, כג—כד: "ויכנע אלהים ביום ההוא את יבין מלך כנען לפני בני ישראל. ותלך יד בני ישראל הלוך וקשה על יבין מלך כנען עד אשר הכריתו את יבין מלך כנען". לא כתוב שהורישו מאומה, אלא אחרי הנצחון על הקישון התחיל תהליך של ירידת הכנענים — "וישם את הכנעני למס". בני ישראל התחילו להיות תקיפים יותר וחזקים יותר מאשר ערי הכנעני. מתי אפוא התרחש מה שכתוב בתחילת פרק ב? לכל המוקדם אחרי תקופת דבורה.

ועוד דבר. בפרק ו, שהוא אחרי תקופת דבורה, בפס' ז—י, יש פיסקה חשובה ומעניינת, אשר הרבה מפרשים לא שמו לב אליה: "ויהי כי זעקו בני ישראל אל ה' על אדות מדין. וישלח ה' איש נביא אל בני ישראל ויאמר להם כה אמר ה' אלהי ישראל אנכי העליתי אתכם ממצרים ואוציא אתכם מבית עבדים. ואצל אתכם מיד מצרים ומיד כל לחציכם ואגרש אותם מפניכם ואתנה לכם את ארצם. ואמרה לכם אני ה' אלהיכם לא תיראו את אלהי האמרי אשר אתם יושבים בארצם ולא שמעתם בקולי".

זוהי כמעט חזרה מילולית על דברי "המלאך" בתחילת פרק ב. על כל פנים, זהו אותו הסגנון שבו ניבא מלאך ה' בבוכים, אותו צרור פסוקים, אותם המאורעות, אותה תוכחה "לא שמעתם בקולי". אכן במקום מלאך ה' כתוב פה במפורש "איש נביא", וזה היינו הך. ואילו היה בי אחד משבעים ושבעה מהעזתו של ד"ר טלמון, הייתי אומר שזהו אותו הנביא ממש. וגם אם איננו אותו הנביא, הרי זה באותה התקופה, באותו הסגנון, מאותה האסכולה.

מכל מקום נמצאנו למדים, כי עניין בוכים היה במוצאי תקופת דבורה. אילו הייתי עוד

כל הזכויות שמורות להוצאת אוניברסיטת בר אילן. לדף הספר באתר ההוצאה:
https://www.biupress.co.il/index.php?dir=site&page=catalog&op=item&cs=683

יותר נועז ושש אלי השערות, הייתי אומר: כתוב "ויעל מלאך ה' מן הגלגל אל הבכים". מכאן שהבכייה היתה קודמת לעליית מלאך ה'. גירסת השבעים מלמדת, כי בוכים היא בסמוך לבית־אל — מקום פעולתה של דבורה. מלאך ה' בא להוכיח את ישראל שהתכנסו לעצרת אבל גדולה. ייתכן, שזו היתה עצרת אבל על מותה של דבורה. זאת הייתי אומר, אלמלא הייתי זהיר בהשערות.

נמצא, שהפרשה הראשונה של ספר שופטים מקיפה תקופה ממות יהושע עד אחרי ימי דבורה, לכל הפחות. נושא הפרשה הוא החטא של אי הורשת הארץ, עבירה על מצוות כיבוש הארץ. מה שייכותו של העניין הזה לספר שופטים? ספר שופטים מורכב חטיבות שונות. חטיבה ראשונה היא קטנה, גיאוגראפית לפי צביונה, מהתחלת הספר עד פסוק ה בפרק ב. והפרשה הזאת עיקר תוכנה כשלונו של ישראל במצוות כיבוש הארץ, שהיא מצווה גדולה של אותה תקופה. מפסוק ו בפרק ב ואילך מתחילה חטיבה שנייה בספר שופטים: החטיבה ההיסטורית. עניינה תיאור הסטייה האלילית של ישראל, כלומר: בגידתו של ישראל באלוהי ישראל והתֶזה ההיסטוריוסופית של הנביאים, שהיא מודגמת במאורעות רבים, הבאים להורות כי בעטיה של סטייה זאת באו על ישראל פורענויות היסטוריות רבות ושונות.[4]

נכון הוא ששתי החטיבות שונות זו מזו, אבל אין זאת אומרת שאין הן שייכות לספר אחד. ספר שופטים בכללו בא להראות לנו את הירידה, את השינוי הגדול שחל בישראל מבחינה נבואית בתקופת השופטים מאחרי מות יהושע ואילך. השינוי הגדול הזה מתבטא בשני עוונות גדולים: א. שלא המשיכו במצוות כיבוש הארץ; ב. שעזבו את אלוהי ישראל, והלכו אחרי אלוהי נכר.

זוהי, לפי דעתי, המשמעות ההיסטורית של הפרשה הזאת. גישת יסוד זו מסבירה, פחות או יותר, מה המגמה ומה התכלית של הכתוב פה, ומה מקומה של הפרשה הזאת, דווקא בספר שופטים ולא בספר אחר ולא בעניין אחר. אני מניח שיש ספר יהושע ויש ספר שופטים, ומי שחיבר או ערך או הוסיף או עיבד — כרצונכם — מי שהוציא מתחת ידו את שני הספרים האלה, הבין מה הוא עושה, ולמה הוא עושה. והיה לו משהו לומר, והוא ארגן את החומר, שמסר לנו פה, בהתאם לתכליתו, לרצונו ולהשקפתו.

4 [על חטיבות אלה וכן על חטיבה נוספת, שלישית, ראה בהרחבה במבוא לפירושו של המחבר לספר שופטים (דעת מקרא), עמ' 10–13.]

כל הזכויות שמורות להוצאת אוניברסיטת בר אילן. לדף הספר באתר ההוצאה:
https://www.biupress.co.il/index.php?dir=site&page=catalog&op=item&cs=683